

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА імені В.М. Корецького**

БИЧКОВА Світлана Сергіївна

УДК 347.921

**ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ
БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВАХ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

**Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий консультант

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, член-кореспондент НАН України
Семчик Віталій Іванович,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
завідувач відділу проблем аграрного,
земельного та екологічного права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Фурса Світлана Ярославівна,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
в.о. завідувача кафедри нотаріального та
виконавчого процесу і адвокатури

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
Луць Володимир Васильович,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва НАПрН України,
завідувач відділу проблем приватного права

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Стефанчук Руслан Олексійович,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
завідувач відділу проблем розвитку національного законодавства

Захист відбудеться «20» грудня 2011 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 при Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «18» листопада 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Серед інститутів цивільного процесуального права України особливу увагу привертає інститут цивільного процесуального правового статусу, що має спеціальний предмет правового регулювання, а також, інколи, відзначається відсильним характером правових норм, що його становлять.

Значення інституту цивільного процесуального правового статусу полягає у тому, що він є системою правових норм, котрі визначають вид і міру можливої та обов'язкової поведінки учасників цивільного процесу, а також спрямованість їх прагнення на досягнення певного процесуального результату. Відтак, цивільний процесуальний правовий статус (у суб'єктивному розумінні) є невід'ємною властивістю будь-якого учасника цивільного процесу. Притаманний він і особам, які беруть участь у справах позовного провадження. Саме ця група учасників цивільного процесу є особливою, що зумовлюється як специфікою відповідного виду цивільного судочинства (позовного провадження), так і специфікою юридичної природи осіб, які беруть участь у відповідних цивільних справах. Адже усі такі особи мають право або зобов'язані здійснювати у суді певні процесуальні дії, спрямовані на виникнення, розвиток і припинення цивільного судочинства. Крім того, особи, які беруть участь у справах позовного провадження, наділені юридичною заінтересованістю, яка зовні виявляється у прагненні цих осіб за результатами розгляду справи отримати таке судове рішення, яке позитивно відобразатиметься на їхніх правах та обов'язках або правах та обов'язках осіб, для захисту прав, свобод та інтересів яких вони беруть участь у справі.

Особливості юридичної природи осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, зумовлюють специфіку їх цивільного процесуального правового статусу, який визначає процесуальне становище зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин під час розгляду і вирішення цивільних справ.

Інститут цивільного процесуального правового статусу донині не був предметом жодної спеціальної наукової розвідки. Відповідно, окремо не досліджувався і цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Вчені-процесуалісти як радянського, так і сучасного періодів протягом багатьох років предметом своїх наукових розвідок обирали, здебільшого, інститут цивільних процесуальних правовідносин або досліджували окремі його елементи. Правничій громадськості відомі ґрунтовні наукові праці з окресленої проблематики, зокрема, таких науковців, як: С. Н. Абрамов, С. В. Аносова, Б. С. Антімонов, В. М. Аргунов, Ю. В. Білоусов, О. В. Бобровник, М. М. Васильченко, М. А. Вікут, А. О. Власов, В. М. Гапеев, О. В. Гетманцев, М. М. Голіченко, Н. А. Громошина, М. А. Гурвіч, К. В. Гусаров, Д. Р. Джалілов, К. В. Джандосова, А. О. Добровольский, Т. О. Дунас, М. І. Еріашвілі, П. Ф. Єлісейкін, П. П. Заворотько, М. Б. Зейдер, В. М. Івакін, І. М. Іл'їнська, С. Ю. Кац, Н. О. Кіреєва, О. В. Кохановська, О. Ф. Клейнман, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, Н. С. Кузнєцова, С. В. Курильов, І. М. Кучеренко,

Г. З. Лазько, Л. Ф. Лесницька, В. В. Луць, А. О. Мельников, К. В. Михайлова, А. Б. Монахов, Л. М. Орлова, Г. Л. Осокіна, І. А. Павлунік, А. Л. Паскар, І. М. П'ятилетов, П. І. Радченко, Я. А. Розенберг, М. В. Руденко, С. С. Сатибеков, Д. М. Сібільов, К. І. Скловський, Р. О. Стефанчук, В. І. Тertiшніков, Л. В. Туманова, О. І. Угриновська, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, С. О. Халатов, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, С. А. Чванкін, М. В. Ченцов, Ю. С. Червоний, Н. О. Чечіна, Д. М. Чечот, М. С. Шакарян, Я. М. Шевченко, В. М. Шерстюк, Р. Б. Шишка, М. Й. Штефан, В. Н. Щеглов, С. А. Якубов та ін.

Діалектичне засвоєння доробок перелічених вище науковців є невід'ємною передумовою подальших наукових розвідок з відповідної проблематики, необхідність яких актуалізується через відсутність монографічних робіт, присвячених комплексному дослідженню інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Серед проблем, які потребують розв'язання, найважливішою є з'ясування цілої низки загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних із розумінням поняття, юридичної природи, передумови виникнення та структури цивільного процесуального правового статусу, а також із необхідністю виокремлення особливостей дії норм відповідного цивільного процесуального інституту стосовно осіб, які беруть участь у справах позовного провадження.

Беручи до уваги вищезазначене, розроблення теоретичних основ, а також засад практичної реалізації інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, є актуальним і перспективним напрямом наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (затверджена указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006), відповідає тематиці Пріоритетних напрямів розвитку правової науки в Україні на 2005–2010 рр. (затверджені постановою Загальних зборів Академії правових наук України від 18 червня 2004 р. № 2/04–2), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 роки (затверджений наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347), передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ і кафедри цивільного права і процесу на 2006–2011 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних основ, а також засад практичної реалізації інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- сформулювати поняття та встановити склад осіб, які беруть участь у справах позовного провадження;

- розкрити сутність, виокремити елементи та передумову виникнення цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження;

- сформулювати поняття, виокремити ознаки та види цивільної процесуальної правосуб'єктності як передумови виникнення цивільного процесуального правового статусу особи, яка бере участь у справах позовного провадження;

- дати загальну характеристику цивільному процесуальному правовому статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження;

- сформулювати поняття та ознаки сторін як основних учасників цивільних справ позовного провадження, виявити особливості їх цивільної процесуальної правосуб'єктності;

- виокремити особливості цивільного процесуального правового статусу сторін, у тому числі процесуальних співучасників, первісного та належного відповідачів;

- сформулювати поняття, виокремити ознаки та види третіх осіб у цивільному процесі;

- охарактеризувати особливості цивільного процесуального правового статусу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору і які не заявляють зазначених вимог;

- визначити поняття, склад і форми участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

- виявити особливості цивільного процесуального правового статусу органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, залежно від форм їхньої участі у цивільному процесі;

- сформулювати поняття, виокремити ознаки та види представництва у цивільному процесі;

- встановити особливості цивільного процесуального правового статусу представника сторони, третьої особи, органу та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

- розкрити особливості процесуального правонаступництва;

- виробити пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із набуттям, здійсненням і припиненням учасниками правовідносин, справи щодо яких розглядаються в порядку цивільного судочинства, цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження.

Предмет дослідження становлять теоретичні і законодавчі засади інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, а також шляхи практичної реалізації положень цього інституту.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети та завдань підґрунтям методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання

правових явищ. Зокрема, використання історико-правового методу дозволило простежити генезис наукових поглядів щодо сутності та структури правового статусу у загальнотеоретичному розумінні. Порівняльно-правовий метод застосовувався для виявлення загального і особливого у правовому регулюванні інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, у вітчизняному та зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також у наукових поглядах з окресленої проблематики. Метод індукції та дедукції дозволив виокремити загальні та спеціальні елементи цивільного процесуального правового статусу кожної з осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, а також виявити особливості їхньої юридичної природи. Системний метод дав можливість не тільки структурувати цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, а й визначити взаємозв'язок і взаємозалежність виокремлених у ньому елементів. Догматичний метод застосовувався при тлумаченні правових категорій, в результаті чого дістав поглиблення та уточнення понятійно-категоріальний апарат цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Формально-логічний метод використовувався як універсальний засіб аргументації наукових висновків і розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України у контексті окресленої проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження.

У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано і обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень та висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

- визначено поняття осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Ними є наділені самостійною юридичною заінтересованістю, спрямованою на розв'язання матеріально-правового спору між сторонами, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, захищаючи в порядку позовного провадження належні їм права, свободи та інтереси або у випадках, встановлених законом, права, свободи та інтереси інших осіб;

- сформульовано поняття цивільного процесуального правового статусу, під яким слід розуміти сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві суб'єктивних цивільних процесуальних прав, юридичних цивільних процесуальних обов'язків і законних цивільних процесуальних інтересів;

- обґрунтовано необхідність закріплення на законодавчому рівні законного цивільного процесуального інтересу як самостійного елемента цивільного процесуального правового статусу;

- доведено, що передумовою виникнення цивільного процесуального правового статусу є цивільна процесуальна правосуб'єктність як невід'ємна юридична властивість суб'єкта, що виявляється в його здатності бути учасником цивільного процесу;

- обґрунтовано наявність безпосередньої та опосередкованої цивільної процесуальної дієздатності. Безпосередньою цивільною процесуальною дієздатністю є здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу та (або) здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки, передбачені у ч. 1 ст. 27-1 ЦПК України. Опосередкована цивільна процесуальна дієздатність – це здатність через представника здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу;

- встановлено необхідність виокремлення загального і спеціального цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Загальний цивільний процесуальний правовий статус формують загальні цивільні процесуальні права, обов'язки та інтереси, якими наділені всі без винятку особи, які беруть участь у справах позовного провадження. Спеціальний цивільний процесуальний правовий статус є сукупністю спеціальних цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів, якими кожна з осіб, яка бере участь у справах позовного провадження, наділена окремо, індивідуально;

- при визначенні юридичної природи сторін цивільної справи позовного провадження доведено, що ознака ймовірності властива не тільки для спірного матеріального правовідношення, яке є предметом судового розгляду, а й для його суб'єктів – осіб, які набули цивільного процесуального правового статусу позивача і відповідача;

- аргументовано, що подання доказів є цивільним процесуальним правом осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, що трансформується у їхній загальний цивільний процесуальний обов'язок подати докази у визначений законом процесуальний строк, а також у спеціальний цивільний процесуальний обов'язок сторін довести ті обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених законом;

- обґрунтовано доцільність класифікації процесуальної співучасті залежно від наявності умов, за яких вона допускається, – на умовну (презумовану) та безумовну. За умовної (презумованої) процесуальної співучасті наявність умов, передбачених у ч. 2 ст. 32 ЦПК України, презумується (умовно припускається). Для безумовної співучасті характерною є фактична наявність умов, за яких процесуальна співучасть допускається;

- виокремлено особливості цивільного процесуального правового статусу процесуального співучасника, які виявляються в: 1) наявності виключного переліку спеціальних матеріальних юридичних фактів, що тягнуть виникнення процесуальної співучасті, і, як наслідок, є підставами виникнення відповідного цивільного

процесуального правового статусу; 2) наявності повної за обсягом та безпосередньої за процесуальною формою цивільної процесуальної дієздатності того із співучасників, який представлятиме у суді інтереси інших співучасників; 3) моменті виникнення зазначеного цивільного процесуального правового статусу, який може не збігатися з часом відкриття провадження у справі; 4) розширеному переліку спеціальних цивільних процесуальних прав процесуального співучасника;

- обґрунтовано, що для встановлення юридичного факту «неналежності сторони» у цивільному процесі необхідним є дотримання таких умов: а) матеріально-правових (тобто потрібно визначити, що сторона не є суб'єктом тих прав чи обов'язків, які становлять зміст спірних правовідносин і щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення); б) процесуальних (тобто слід провести заміну сторони у порядку, встановленому у ч. 1 ст. 33 ЦПК України, або ухвалити рішення суду про відмову у задоволенні позову);

- аргументовано відсутність у неналежного відповідача цивільного процесуального правового статусу після проведення заміни первісного відповідача належним відповідачем або набрання рішенням суду про відмову у задоволенні позову законної сили, адже після вибуття неналежного відповідача з цивільного процесу він втрачає цивільні процесуальні права, обов'язки та інтереси;

- доведено, що цивільний процесуальний правовий статус третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, серед іншого, характеризується особливими формами цивільного процесуального інтересу (визначеними законом правовими наслідками, яких прагне досягти така третя особа в результаті ухвалення рішення суду на користь тієї сторони, на боці якої вона виступає), якими є: 1) позбавлення сторони права заявити вимогу до третьої особи; 2) виникнення у третьої особи права заявити вимогу до сторони; 3) запобігання порушенню, невизнанню та оспоренню прав, свобод й інтересів третьої особи;

- виокремлено особливості цивільного процесуального правового статусу органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, залежно від встановлених законом форм участі зазначених органів та осіб у цивільній справі, що пов'язані із моментом виникнення їх цивільного процесуального правового статусу та (або) його змістом;

- доведено необхідність виключення зі змісту цивільного процесуального правового статусу органів та осіб, які звернулися до суду із позовними заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів, таких спеціальних цивільних процесуальних прав: змінити предмет або підставу позову; передати спір на розгляд третейського суду; вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується особи, в інтересах якої вони діють;

- визначено особливості змісту спеціального цивільного процесуального правового статусу процесуального представника, що його формують виключно спеціальні цивільні процесуальні права та спеціальний цивільний процесуальний інтерес;

- зроблено висновок про те, що, на відміну від інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, для процесуального правонаступника не властива наявність окремого цивільного процесуального правового статусу, оскільки він набуває цивільного процесуального правового статусу свого правопередника;

удосконалено:

- наукові погляди на ознаки осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Встановлено, що такі особи характеризуються: 1) наявністю самостійної юридичної заінтересованості у результатах розгляду та вирішення цивільної справи, спрямованої на розв'язання матеріально-правового спору між сторонами; 2) здійсненням дій, спрямованих на виникнення, розвиток і припинення цивільного судочинства;

- обґрунтування місця та ролі правових категорій, які перебувають у невід'ємному взаємозв'язку із правовим статусом. Визначено, що громадянство є підставою виникнення у фізичної особи правового статусу громадянина, іноземця, особи без громадянства; принципи права – це орієнтир при формуванні правового статусу; юридичні гарантії – засіб реалізації правового статусу; а відповідальність – форма державного впливу на порушення засад правового статусу. При цьому свободи хоча і входять до структури правового статусу, але не є самостійним його елементом, оскільки становлять зміст прав і повністю поглинаються ними;

- науковий підхід до розуміння загальної та спеціальної цивільної процесуальної правоздатності. Визначено, що загальна цивільна процесуальна правоздатність – це здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи. Спеціальною ж цивільною процесуальною правоздатністю є здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; процесуальних представників; інших учасників цивільного процесу;

- наукові судження щодо необхідності доповнення спеціального цивільного процесуального правового статусу первісного відповідача спеціальним цивільним процесуальним правом надавати згоду на проведення його заміни належним відповідачем;

- науковий підхід до визначення форм участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Такими формами є: а) звернення до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів і участь у цивільних справах; б) участь у справі з метою захисту інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу; в) участь у справі для подання висновків на виконання своїх повноважень;

дістали подальшого розвитку:

- обґрунтування належності процесуального представника до складу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Додатково доведено, що представник має можливість самостійно здійснювати своє волевиявлення у межах,

визначених законом або особою, інтереси якої він представляє, впливаючи, у такий спосіб, на хід цивільного судочинства, а також те, що у цього учасника цивільного процесу наявна юридична заінтересованість у результатах вирішення справи;

- положення щодо необхідності нормативного закріплення цивільного процесуального права третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у разі їх вступу у цивільний процес клопотати про розгляд цивільної справи спочатку;

- науковий підхід, відповідно до якого участь у цивільному процесі прокурора не є виконанням функцій представництва, у зв'язку із чим, аргументовано необхідність закріплення на законодавчому рівні такої форми участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, як участь прокурора у справі з метою захисту інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні розроблених пропозицій та висновків:

у законотворчій діяльності – в процесі підготовки та удосконалення цивільного процесуального законодавства України, яким регламентується цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Окремі пропозиції дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у змісті розробленого законопроекту про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (акт Комітету з питань правової політики Верховної Ради України № 04-29/17/680 від 21.06.2011 р.);

у правозатосовній діяльності – при вирішенні цивільних справ (лист Верховного Суду України від 12.09.2011 р.), розробленні проектів постанов Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також під час підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного процесуального кодексу України;

у науково-дослідній роботі – для проведення наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права (акт Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України від 21.06.2011 р.; акт Національної академії внутрішніх справ від 7.07.2011 р.);

у навчально-методичній роботі – при підготовці і викладанні навчальної дисципліни «Цивільне процесуальне право України» і відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів (акт Хмельницького університету управління та права № 0662/11 від 15.06.2011 р.; акт Національної академії внутрішніх справ від 7.07.2011 р.; акт ВНЗ «Національна академія управління» від 27.09.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, здобувачем не використовувалися.

У співавторстві опубліковано 5 наукових статей, в яких особистий науковий доробок здобувача становить не менш як 50 % і полягає у формулюванні і

розв'язанні наукових проблем інститутів цивільного процесуального правового статусу та осіб, які беруть участь у справі, зокрема у вирішенні питань, пов'язаних із цивільною процесуальною правосуб'єктністю як передумовою набуття цивільного процесуального правового статусу, її складовими (цивільною процесуальною правоздатністю і цивільною процесуальною дієздатністю); визначенням складу осіб, які беруть участь у справах; участю у цивільних справах органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; виокремленням підстав і видів процесуального представництва, обґрунтуванням положень щодо законного і добровільного процесуального представництва інтересів неповнолітніх осіб і осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, а також порядку посвідчення повноважень процесуальних представників, їх участі у цивільному процесі.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданні кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ.

Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на 17 науково-практичних конференціях і 2 круглих столах (у тому числі міжнародних і всеукраїнських): щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Запорізькі правові читання» (м. Запоріжжя, 18–19 травня 2006 р.), круглому столі «Науково-практичні проблеми застосування нового Цивільного кодексу України» (м. Київ, 20 квітня 2007 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Гражданское судопроизводство в изменяющейся России» (м. Саратов, 14–15 вересня 2007 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного права та цивільного процесу» (м. Донецьк, 26 жовтня 2007 р.), міжвідомчій науково-практичній конференції «Реформування права інтелектуальної власності в контексті розбудови України як правової держави» (м. Київ, 30 жовтня 2007 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми становлення і розвитку конституційної держави в Україні» (м. Хмельницький, 14–15 березня 2008 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (м. Донецьк, 14 листопада 2008 р.), II міжнародній науково-практичній конференції «Методология частного права: современное состояние и перспективы развития» (м. Київ, 22–23 травня 2009 р.), круглому столі «Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи» (с. Залізний Порт, Херсонська обл., 28–29 травня 2010 р.), конференції «Теорія і практика сучасного права» (м. Херсон, 29 жовтня 2010 р.), першій міжнародній науково-практичній конференції вчених-процесуалістів, практиків, аспірантів, здобувачів і студентів «Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність» (м. Київ, 25–26 листопада 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної науки 2010» (м. Київ, 26 листопада 2010 р.), міжнародній науково-теоретичній конференції, присвяченій 100-річчю Б. Момишули «Наследие батыра – родник идеологии страны» (м. Шимкент, Республіка Казахстан, 26 листопада

2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-річчю прийняття Декларації про державний суверенітет КазРСП і 15-річчю Конституції Республіки Казахстан «Республика Казахстан – независимое демократическое государство» (м. Караганда, Республіка Казахстан, 26–27 листопада 2010 р.), щорічній XI міжнародній науково-практичній конференції «Проблемы методологии правовых научных исследований и экспертиз» (м. Москва, 2–3 грудня 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Судебная реформа и проблемы развития гражданского и арбитражного процессуального законодательства» (м. Москва, 18 лютого 2011 р.), другій науково-практичній конференції «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів» (м. Хмельницький, 4 березня 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного права» (м. Харків, 13–14 травня 2011 р.), Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Оптимізація цивільного та цивільного процесуального законодавства України» (м. Київ, 22 вересня 2011 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано монографію, 25 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у фахових виданнях інших країн, 6 статей в інших виданнях, 16 тез виступів на конференціях і круглих столах, глави у 6 підручниках, 3 навчальних посібниках, 2 коментарях Цивільного процесуального кодексу України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, що містять 18 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (750 найменувань на 78 сторінках) і 7 додатків (на 14 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 519 сторінок, з них загальний обсяг основного тексту – 427 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначається мета, задачі, предмет і об'єкт дослідження, розкриваються наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення, наводяться дані про апробацію результатів дослідження та їх публікацію, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретичні основи цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження» складається із 4 підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та склад осіб, які беруть участь у справах позовного провадження»* з урахуванням загальних ознак осіб, які беруть участь у справах, а також тих особливостей позовного провадження, що можуть вплинути на специфіку його суб'єктного складу, формулюється поняття осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, а також визначається склад зазначеної групи учасників цивільного процесу.

Особами, які беруть участь у справах позовного провадження, є наділені самостійною юридичною заінтересованістю, спрямованою на розв'язання

матеріально-правового спору між сторонами, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, захищаючи в порядку позовного провадження належні їм права, свободи та інтереси або у випадках, встановлених законом, права, свободи та інтереси інших осіб.

Будучи законодавчо віднесеними до складу осіб, які беруть участь у справах, особи, які беруть участь у справах позовного провадження, з урахуванням специфіки зазначеного виду цивільного судочинства, характеризуються: 1) наявністю самостійної юридичної заінтересованості у результатах розгляду та вирішення цивільної справи, спрямованої на розв'язання матеріально-правового спору між сторонами; 2) здійсненням дій, спрямованих на виникнення, розвиток і припинення цивільного судочинства (процесуальних дій).

Склад осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, формують: 1) сторони (позивач і відповідач); 2) треті особи (які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору і які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору); 3) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; 4) представники сторін, третіх осіб, а також органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Додатково аргументовано належність процесуального представника до складу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Доведено, що представник має можливість самостійно здійснювати своє волевиявлення у межах, визначених законом або особою, інтереси якої він представляє, впливаючи, таким чином, на хід цивільного судочинства, а також має юридичну заінтересованість у результатах вирішення справи.

Склад осіб, які беруть участь у конкретній цивільній справі, залежить від її категорії і матеріально-правових особливостей. Тому в одній справі позовного провадження не обов'язково братимуть участь усі перелічені особи.

Проведено класифікацію осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: 1) за характером їх юридичної заінтересованості у результатах розгляду і вирішення цивільної справи на: а) осіб, які мають як матеріально-правову, так і процесуальну заінтересованість у результатах розгляду і вирішення цивільної справи (сторони, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору); б) осіб, які мають тільки процесуальну заінтересованість у результатах розгляду і вирішення цивільної справи (треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; представники сторін, третіх осіб, а також органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб); 2) за цивільним процесуальним правовим статусом на: а) сторін; б) третіх осіб; в) органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; г) представників сторін, третіх осіб, а також органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

У підрозділі 1.2 «Поняття цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, його елементи» на підставі аналізу загальнотеоретичних поглядів щодо структури правового статусу формулюється поняття цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, виокремлюються його елементи.

Встановлено, що правовий статус є сукупністю закріплених у законодавстві прав, обов'язків та інтересів суб'єкта.

При цьому окремі правові категорії, котрі деякими науковцями розглядаються як елементи правового статусу, кваліфікуються як такі, що мають іншу юридичну природу. Так, правосуб'єктність – це загальна передумова набуття правового статусу. Громадянство є підставою виникнення у фізичної особи певного виду правового статусу – статусу громадянина, іноземця, особи без громадянства. Принципи права є орієнтиром при формуванні правового статусу, юридичні гарантії – засобом реалізації правового статусу, а відповідальність – формою державного впливу на порушення засад правового статусу. Свободи, у свою чергу, хоча і входять до структури правового статусу, але не є самостійним його елементом, оскільки становлять зміст прав і повністю поглинаються ними.

Правові статуси класифікуються на види. Встановлено, що одним із галузевих правових статусів є цивільний процесуальний правовий статус, яким наділені суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, і, у тому числі, особи, які беруть участь у справах позовного провадження.

Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, – це сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві суб'єктивних цивільних процесуальних прав, юридичних цивільних процесуальних обов'язків і законних цивільних процесуальних інтересів зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Елементами цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, є: 1) суб'єктивні цивільні процесуальні права; 2) юридичні цивільні процесуальні обов'язки; 3) законні цивільні процесуальні інтереси, – а передумовою його набуття – цивільна процесуальна правосуб'єктність.

У підрозділі 1.3 «Цивільна процесуальна правосуб'єктність як передумова набуття цивільного процесуального правового статусу особи, яка бере участь у справах позовного провадження» досліджується юридична природа та структура цивільної процесуальної правосуб'єктності, виокремлюються види зазначеної правової категорії.

Цивільна процесуальна правосуб'єктність – це невід'ємна юридична властивість суб'єкта, яка, структурно складаючись із цивільної процесуальної правоздатності та цивільної процесуальної дієздатності, виявляється у здатності суб'єкта бути учасником цивільного процесу, набуваючи відповідного цивільного процесуального правового статусу.

Ознаками цивільної процесуальної правосуб'єктності є те, що вона:

- 1) регламентована нормами цивільного процесуального права;
- 2) має невід'ємний зв'язок з її носієм – суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин з відповідним цивільним процесуальним правовим статусом;
- 3) зовні виявляється у визначеній законом формі – здатності суб'єкта бути учасником цивільного процесу;
- 4) належить, поряд із нормами цивільного процесуального права, до передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин, зокрема формування такого їхнього елемента, як зміст;
- 5) є передумовою набуття цивільного процесуального правового статусу учасника цивільного процесу, у тому числі особи, яка бере участь у справах позовного провадження.

Проведено класифікацію елементів цивільної процесуальної правосуб'єктності: цивільної процесуальної правоздатності та цивільної процесуальної дієздатності.

Обґрунтовано, що цивільну процесуальну правоздатність за колом суб'єктів, які нею наділяються, доцільно класифікувати на загальну та спеціальну.

Загальна цивільна процесуальна правоздатність – це здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи. Загальною цивільною процесуальною правоздатністю наділені усі учасники правовідносин, справи щодо яких розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Спеціальна цивільна процесуальна правоздатність – це здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; процесуальних представників.

Спеціальна цивільна процесуальна правоздатність виникає тільки у тих суб'єктів, які відповідають встановленим у законі вимогам, з моменту, коли такі вимоги можна вважати дотриманими.

Виокремлено види цивільної процесуальної дієздатності. Зокрема, за способом здійснення цивільних процесуальних прав та виконання цивільних процесуальних обов'язків цивільна процесуальна дієздатність поділяється на:

- 1) безпосередню – здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу та (або) здійснювати у суді цивільні процесуальні права та виконувати цивільні процесуальні обов'язки, передбачені у ч. 1 ст. 27-1 ЦПК України. Безпосередню цивільну процесуальну дієздатність мають: а) фізичні особи, які досягли повноліття; б) неповнолітні фізичні особи; в) малолітні фізичні особи; г) фізичні особи, цивільна дієздатність яких обмежена у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом; г) юридичні особи; д) держава; е) Автономна Республіка Крим; є) територіальні громади;

- 2) опосередковану – здатність через процесуального представника здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу. Опосередкованою цивільною

процесуальною дієздатністю наділяються усі учасники правовідносин, справи щодо яких розглядаються в порядку цивільного судочинства.

У підрозділі 1.4 *«Загальна характеристика цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження»* надається загальна характеристика цивільному процесуальному правовому статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, виокремлюються його види.

Підкреслюється, що зміст правових категорій, що становлять цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, визначається особливостями їхньої юридичної природи і виявляється у мірі можливої або необхідної поведінки, а також у потребах і прагненнях зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Акцентується увага на тому, що у цивільному процесуальному законодавстві України прямо не закріплено цивільного процесуального інтересу як самостійного елемента цивільного процесуального правового статусу. Обґрунтовується необхідність виправлення такого упущення законодавця.

Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, за характером належних особі цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів поділяється на загальний та спеціальний.

Загальний цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, формують ті загальні цивільні процесуальні права, обов'язки та інтереси, якими наділені всі без винятку особи, які беруть участь у справах позовного провадження.

Спеціальний цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, є сукупністю спеціальних цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів, якими кожна з осіб, яка бере участь у справах позовного провадження, наділена окремо, індивідуально.

Дається загальна характеристика загальним та спеціальним цивільним процесуальним правам, обов'язкам та інтересам осіб, які беруть участь у справах позовного провадження.

Встановлюється, що загальний цивільний процесуальний обов'язок осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, для підтвердження своїх вимог або заперечень подати усі наявні у них докази до або під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться – до початку розгляду справи по суті, є мірою необхідної поведінки зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, що стосується виключно процесуального строку. При цьому подання доказів є мірою можливої поведінки осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, котра опосередковується суб'єктивним цивільним процесуальним правом, регламентованим у ч. 2 ст. 10 ЦПК України. Сторони цивільної справи одночасно наділені спеціальним цивільним процесуальним обов'язком довести ті обставини, на які вони посилаються як на

підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених законом (ч. 3 ст. 10, ч. 1 ст. 60 ЦПК України).

Розділ 2 «Цивільний процесуальний правовий статус сторін» має 4 підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та ознаки сторін, їх цивільна процесуальна правосуб'єктність»* досліджується юридична природа, а також правосуб'єктність сторін як основних учасників цивільних справ позовного провадження.

Сторони цивільної справи – це ймовірні суб'єкти ймовірних матеріальних правовідносин, правовий спір між якими є предметом розгляду і вирішення у порядку цивільного судочинства.

Ознаками сторін у цивільному процесі є: правовий статус сторін як ймовірних суб'єктів ймовірних матеріальних правовідносин, а також наявність між сторонами спору про право, який є предметом розгляду і вирішення у порядку цивільного судочинства.

Доведено, що, поряд із фізичними та юридичними особами, державою, сторонами у цивільному процесі можуть бути територіальна громада, а також інші (за своєю юридичною природою) учасники цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин, справи щодо яких розглядаються в порядку цивільного судочинства, зокрема, Автономна Республіка Крим, іноземні держави та інші суб'єкти.

Встановлено, що для набуття цивільного процесуального правового статусу сторони у цивільному процесі достатньо мати загальну цивільну процесуальну правоздатність і нульову опосередковану цивільну процесуальну дієздатність. Водночас, для того, аби безпосередньо брати участь у розгляді і вирішенні цивільної справи як сторона, фізичні та юридичні особи, держава, а також інші учасники правовідносин, справи щодо яких розглядаються в порядку цивільного судочинства, мають бути наділені як загальною цивільною процесуальною правоздатністю, так і безпосередньою повною або неповною цивільною процесуальною дієздатністю.

У підрозділі 2.2 *«Особливості цивільного процесуального правового статусу сторін»* досліджуються спеціальні суб'єктивні цивільні процесуальні права, юридичні цивільні процесуальні обов'язки, а також законний цивільний процесуальний інтерес сторін як елементи їхнього спеціального цивільного процесуального правового статусу.

Виокремлено особливості реалізації спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав позивача (змінити підставу або предмет позову; збільшити або зменшити розмір позовних вимог; відмовитися від позову), відповідача (визнати позов повністю або частково; пред'явити зустрічний позов; подати суду письмове заперечення проти позову; подати заяву про перегляд заочного рішення), а також спільних спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав сторін (укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу; передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом; вимагати виконання

судового рішення у частині, що їх стосується; обґрунтувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень).

Досліджено юридичну природу спеціальних юридичних цивільних процесуальних обов'язків сторін: а) повідомити суд про третю особу, до якої у відповідній сторони за рішенням суду виникне право заявити вимогу або яка у такому випадку може сама заявити вимогу до сторони; б) довести ті обставини, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених законом; в) повідомити суд про всі відомі сторонам рішення судів, що стосуються предмета спору, а також про всі відомі їм незавершені судові провадження, що стосуються предмета спору, до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, – до початку розгляду справи по суті.

Визначено, що як елемент цивільного процесуального правового статусу сторін спеціальний законний цивільний процесуальний інтерес є суто індивідуалізованим. Для позивача такий інтерес виявляється у його прагненні домогтися ухвалення рішення суду про задоволення позову. Відповідач, у свою чергу, прагне відмови у позові.

У підрозділі 2.3 «Цивільний процесуальний правовий статус процесуального співучасника» визначається юридична природа та види процесуальної співучасті, виокремлюються особливості цивільного процесуального правового статусу процесуального співучасника.

Процесуальна співучасть – це участь в одній і тій самій цивільній справі за умов, визначених законом, кількох позивачів та (або) кількох відповідачів із самостійним цивільним процесуальним правовим статусом.

Поряд із класифікацією процесуальної співучасті залежно від того, на якій стороні (позивача чи відповідача) вона виникає (активна, пасивна, змішана), а також, виходячи із особливостей спірного матеріального правовідношення (необхідна та факультативна), процесуальна співучасть залежно від фактичної наявності умов, за яких вона допускається, класифікується на умовну (презумовану) та безумовну.

Умовна (презумована) співучасть виникає у разі, коли позивач заявив: 1) клопотання про заміну первісного відповідача належним відповідачем, в результаті розгляду якого в порядку ст. 168 ЦПК України суд не переконався в тому, що первісний відповідач не має відповідати за пред'явленим позовом, і залучив до участі у справі іншу особу як співвідповідача; 2) клопотання про залучення до участі у справі іншої особи як співвідповідача, яке було задоволене судом. Наявність умов виникнення процесуальної співучасті, передбачених у ч. 2 ст. 32 ЦПК України, у цьому випадку презумується (умовно припускається) – внаслідок вказівки позивача зазначений ним «належний» відповідач або співвідповідач передбачається ймовірним суб'єктом юридичного обов'язку, щодо якого суд повинен ухвалити судове рішення.

На відміну від умовної (презумованої) співучасті, процесуальним фактом виникнення безумовної співучасті є фактична наявність умов, за яких процесуальна співучасть допускається. Таким чином, безумовна співучасть виникає за наявності хоча б однієї з умов, передбачених у ч. 2 ст. 32 ЦПК України, якщо: 1) позов пред'явлено кількома позивачами або до кількох відповідачів; 2) суд об'єднав в одне провадження однорідні позовні вимоги за позовами одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовом різних позивачів до одного й того самого відповідача чи до тих самих відповідачів.

Виокремлено особливості цивільного процесуального правового статусу процесуального співучасника, які виявляються у: 1) наявності виключного переліку спеціальних матеріальних юридичних фактів, передбачених у ч. 2 ст. 32 ЦПК України, що тягнуть виникнення процесуальної співучасті і, як наслідок, є підставами виникнення відповідного цивільного процесуального правового статусу; 2) наявності повної за обсягом та безпосередньої за процесуальною формою цивільної процесуальної дієздатності того із співучасників, який представлятиме у суді інтереси інших співучасників; 3) моменті виникнення цивільного процесуального правового статусу процесуального співучасника, який може як збігатися з моментом відкриття провадження у справі, так і бути пов'язаним з іншим моментом, зокрема, із залученням співучасника до участі у справі після відкриття у ній провадження (ч. 1 ст. 33 ЦПК України) або об'єднанням в одне провадження кількох однорідних позовних вимог під час підготовки справи до судового розгляду чи під час її розгляду (ч. 1 ст. 126 ЦПК України); 4) змісті цивільного процесуального правового статусу процесуального співучасника, до складу якого, крім загальних та спеціальних цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів сторін цивільної справи позовного провадження, включається додаткове цивільне процесуальне право – доручити вести справу одному із співучасників.

У підрозділі 2.4 «Цивільний процесуальний правовий статус первісного та належного відповідачів» досліджується юридична природа неналежної сторони у цивільному процесі, виокремлюються особливості цивільного процесуального правового статусу первісного та належного відповідачів.

Обґрунтовано, що для встановлення юридичного факту «неналежності сторони» у цивільному процесі необхідним є дотримання таких умов: а) матеріально-правових (тобто потрібно визначити, що сторона не є суб'єктом тих прав чи обов'язків, які становлять зміст спірних правовідносин і щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення); б) процесуальних (тобто слід провести заміну сторони у порядку, встановленому у ч. 1 ст. 33 ЦПК України, або ухвалити рішення суду про відмову у задоволенні позову).

Визначено юридичну природу та виокремлено особливості цивільних процесуальних правових статусів первісного, належного та неналежного відповідачів.

Первісним відповідачем є особа, яка була притягнута до участі у справі для відповіді за пред'явленими до неї позовними вимогами і стосовно якої під час

розгляду справи було встановлено відсутність належності їй тих юридичних обов'язків, щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення, у результаті чого проведено її заміну.

Цивільний процесуальний правовий статус первісного відповідача на сьогодні за змістом є тотожним цивільному процесуальному правовому статусу відповідача у цивільній справі. Він складається як із загальних, так і зі спеціальних цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів цієї сторони. Проте необхідно доповнити спеціальний цивільний процесуальний правовий статус первісного відповідача спеціальним цивільним процесуальним правом надавати згоду на проведення його заміни належним відповідачем.

Специфіка цивільного процесуального правового статусу первісного відповідача виявляється у тому, що такий статус припиняється з моменту постановлення судом ухвали про проведення заміни цього учасника, а також в особливій природі юридичного факту, що є підставою для цього.

Належний відповідач – це особа, стосовно якої судом встановлено наявність ймовірної належності їй тих юридичних обов'язків, щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення, у зв'язку із чим вона притягається до участі у цивільній справі, замінюючи особу, стосовно якої позовні вимоги були заявлені первісно (первісного відповідача).

Цивільний процесуальний правовий статус належного відповідача, хоча і характеризується класичною структурою (складається з цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів), проте має певні відмінності у змісті спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав, а також відзначається особливою природою юридичного факту, який є підставою його виникнення, що, у свою чергу, обумовлює спеціальний процесуальний термін появи зазначеного цивільного процесуального правового статусу.

Неналежний відповідач – це особа, стосовно якої судом встановлено, що вона не є суб'єктом юридичних обов'язків, щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення, і у зв'язку з чим проведено її заміну або набрало законної сили рішення суду про відмову у задоволенні позову.

Цивільного процесуального правового статусу у неналежного відповідача не виникає. Після проведення заміни первісного відповідача належним відповідачем або набрання рішенням суду про відмову у задоволенні позову неналежний відповідач вибуває із цивільного процесу, а тому жодних цивільних процесуальних прав, обов'язків та інтересів він не має.

Розділ 3 «Цивільний процесуальний правовий статус третіх осіб» містить 3 підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Поняття, ознаки та види третіх осіб у цивільному процесі»* досліджується юридична природа третіх осіб у цивільному процесі, виокремлюються їх ознаки та види.

Треті особи – це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у цивільну справу, що розглядається в порядку позовного провадження,

для захисту своїх суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, відмінних від прав, свобод та інтересів сторін.

Ознаками третіх осіб у цивільному процесі є те, що вони: 1) безпосередньо заінтересовані у результатах розгляду і вирішення цивільної справи; 2) вступають у уже розпочатий процес з розгляду спору між позивачем і відповідачем, не беручи участі у формуванні першопочаткового спірного матеріального правовідношення; 3) вступають у цивільну справу для захисту власних суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, які не збігаються з правами, свободами та інтересами позивача і відповідача; 4) можуть бути учасниками лише позовного провадження.

Обґрунтовано, що єдиним критерієм законодавчої класифікації третіх осіб на тих, які заявляють, та тих, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, є ступінь їхньої юридичної заінтересованості у результатах вирішення справи.

У підрозділі 3.2 *«Цивільний процесуальний правовий статус третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору»* доведено: незважаючи на те, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, наділяються законом усіма процесуальними правами та обов'язками позивача, вони мають індивідуальний цивільний процесуальний правовий статус.

Особливості цивільного процесуального правового статусу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, визначаються: 1) моментом його набуття учасниками правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, яким є процесуальний термін їх вступу у справу; 2) особливостями реалізації окремих елементів змісту загального цивільного процесуального правового статусу зазначеної третьої особи, зокрема деяких загальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав, визначених у ч. 1 ст. 27 ЦПК України; 3) змістом спеціального цивільного процесуального правового статусу такої третьої особи, що його формують: спеціальні суб'єктивні цивільні процесуальні права, визначені у частинах 2–4 ст. 31, ч. 2 ст. 34, ч. 2 ст. 58 ЦПК України; спеціальні юридичні цивільні процесуальні обов'язки, визначені у ч. 3 ст. 10, ч. 1 ст. 60, частинах 1, 3 ст. 131 ЦПК України; спеціальний законний цивільний процесуальний інтерес, що виявляється у прагненні третьої особи домогтися ухвалення рішення суду про задоволення пред'явленої нею до однієї або обох сторін самостійної позовної вимоги.

У підрозділі 3.3 *«Цивільний процесуальний правовий статус третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору»* виокремлено особливості цивільного процесуального правового статусу цієї групи осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, що виявляються у: 1) моменті набуття учасниками правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, відповідного цивільного процесуального правового статусу, яким є процесуальний термін їх вступу у справу або залучення до участі у справі за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду; 2) особливостях реалізації такою третьою особою окремих загальних суб'єктивних цивільних

процесуальних прав та виконання окремих загальних юридичних цивільних процесуальних обов'язків; 3) особливих формах спеціального законного цивільного процесуального інтересу цих третіх осіб.

Аргументовано необхідність нормативного закріплення цивільного процесуального права третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у разі їх вступу у цивільний процес клопотати про розгляд цивільної справи спочатку.

Встановлено, що формою законного цивільного процесуального інтересу третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, є визначений законом правовий наслідок, що його прагне досягти третя особа в результаті ухвалення рішення суду на користь тієї сторони, на боці якої вона виступає.

Формами законного цивільного процесуального інтересу третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, є: 1) позбавлення сторони права заявити вимогу до третьої особи; 2) виникнення у третьої особи права заявити вимогу до сторони; 3) запобігання порушенню, невизнанню та оспоренню прав, свобод й інтересів третьої особи.

Розділ 4 «Цивільний процесуальний правовий статус органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб» складається із 4 підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Поняття, склад та форми участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб»* зазначено, що метою участі у цивільному процесі визначених законом органів та осіб є надання допомоги, сприяння у судовому захисті особам, які внаслідок певних причин (стану здоров'я, матеріального стану, похилого віку тощо) не можуть самостійно захистити свої права, свободи чи інтереси.

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, – це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які у визначених законом випадках беруть участь у цивільному процесі, сприяючи виконанню вимог закону про справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд цивільних справ, а також ухваленню судових рішень, що ґрунтуються на законі, з метою захисту прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів.

Формами участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, є: 1) звернення до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів і участь у цивільних справах; 2) участь у справі з метою захисту інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу; 3) участь у справі для подання висновків на виконання своїх повноважень.

Обґрунтовано, що залежно від форми, в якій органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, беруть участь у цивільній справі, законодавець наділив їх певним обсягом цивільної процесуальної

правосуб'єктності, а також різним спеціальним цивільним процесуальним правовим статусом.

У підрозділі 4.2 «Цивільний процесуальний правовий статус органів та осіб, які звертаються до суду із позовними заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та беруть участь у цих справах» досліджено зміст цивільного процесуального правового статусу визначених законом органів та осіб, які звернулися до суду із позовними заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів, і указаних органів та осіб, які беруть участь у цивільних справах.

Встановлено, що у разі, коли органи та особи, яким законом надано відповідне право, звернулися до суду із позовною заявою про захист прав, свобод чи інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів їх спеціальний цивільний процесуальний правовий статус становлять спеціальні цивільні процесуальні права та обов'язки позивача, за винятком права укладати мирову угоду, а також спеціальний законний цивільний процесуальний інтерес, що полягає в їхньому прагненні сприяти особі, права, свободи чи інтереси якої вони захищають, в ухваленні рішення суду на її користь.

Доведено необхідність виключення зі змісту спеціального цивільного процесуального правового статусу органів та осіб, які звернулися до суду із позовною заявою про захист прав, свобод чи інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів, таких спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав: змінити предмет або підставу позову; передати спір на розгляд третейського суду; вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується особи, в інтересах якої вони діють.

Якщо визначені законом органи та особи беруть участь у цивільних справах, зміст їхнього цивільного процесуального правового статусу органу та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, формують: 1) загальні суб'єктивні цивільні процесуальні права, передбачені у ч. 1 ст. 27 ЦПК України, а для деяких органів та осіб – додаткові процесуальні права, визначені спеціальними законами; 2) загальні юридичні цивільні процесуальні обов'язки, передбачені, зокрема, у частинах 2, 3 ст. 27, ст. 77, ст. 162 ЦПК України; 3) загальний і спеціальний законний цивільний процесуальний інтерес.

У підрозділі 4.3 «Цивільний процесуальний правовий статус органів та осіб, які здійснюють представництво інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу» встановлено, що у формі представництва інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу, бере участь у справі лише прокурор.

Обґрунтовано: представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді не можна віднести до представництва на підставі закону, договору чи адміністративного акта. Участь прокурора у цивільному процесі – це самостійний інститут цивільного процесуального права, який має особливий предмет правового регулювання, свій суб'єктний склад, зміст, об'єкт, а також свою мету, відмінні від

таких в інституті представництва. Тому, хоча у п. 2 ст. 121 Конституції України та ч. 2 ст. 45 ЦПК України і зазначено, що на прокуратуру покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом, це не означає, що прокурор здійснює функції цивільно-правового (статті 237–250 ЦК України) чи процесуального (статті 38–44 ЦПК України) представника.

Пропонується для позначення участі прокурора у формі представництва інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу на законодавчому рівні закріпити альтернативне найменування – «участь прокурора у справі з метою захисту інтересів громадянина або держави на будь-якій стадії цивільного процесу».

Повноваженнями прокурора, який бере участь у цивільній справі в зазначеній формі, є: 1) подання апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд рішення Верховним Судом України або заяви про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами; 2) подання до суду заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Особливостями цивільного процесуального правового статусу прокурора як органу та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, є: 1) момент його виникнення, що пов'язується з процесуальним терміном настання таких юридичних фактів: а) у разі подання апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд рішення Верховним Судом України або заяви про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами – постановленням судом ухвал, відповідно, про прийняття апеляційної скарги, про відкриття касаційного провадження, про допуск справи до провадження, про прийняття заяви про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами; б) у разі подання до суду заяви про відновлення втраченого судового провадження – постановленням судом ухвали про відкриття провадження у справі про відновлення втраченого судового провадження; 2) зміст цивільного процесуального правового статусу, який формують загальні цивільні процесуальні права, обов'язки та інтерес, а у випадку подання апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд рішення Верховним Судом України або заяви про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами – спеціальні цивільні процесуальні права, передбачені у ч. 4 ст. 46 ЦПК України, ч. 4 ст. 36-1, ч. 1 ст. 40 Закону України «Про прокуратуру», а також спеціальний цивільний процесуальний інтерес, що виявляється у прагненні прокурора домогтися ухвалення нового судового рішення, яке буде на користь особи, права, свободи чи інтереси якої він представляє.

У підрозділі 4.4 «Цивільний процесуальний правовий статус органів та осіб, які беруть участь у справі для подання висновків на виконання своїх повноважень» визначено, що у формі подання висновків на виконання своїх повноважень участь у цивільній справі беруть органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

При цьому встановлено, що цивільний процесуальний правовий статус органу та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших

осіб, виникає у органів державної влади та органів місцевого самоврядування з моменту постановлення судом ухвали про залучення або допуск цих органів до участі у справі для подання висновків на виконання своїх повноважень.

Зміст спеціального цивільного процесуального правового статусу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які беруть участь у справі для подання висновків на виконання своїх повноважень, як органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, становлять: 1) спеціальне суб'єктивне цивільне процесуальне право висловлювати свою думку щодо вирішення справи по суті; 2) спеціальний юридичний цивільний процесуальний обов'язок подати суду висновок на виконання своїх повноважень; 3) спеціальний законний цивільний процесуальний інтерес, який полягає у прагненні цих органів, з огляду на зміст їхнього висновку, сприяти особі, права, свободи чи інтереси якої вони захищають, в ухваленні рішення суду на її користь.

Розділ 5 «Цивільний процесуальний правовий статус представників і правонаступників» містить 3 підрозділи.

У підрозділі 5.1 «*Поняття, ознаки та види представництва у цивільному процесі*» доведено, що: 1) процесуальна діяльність є формою правореалізації одного з елементів правовідносин процесуального представництва – їх змісту; 2) правовідносини процесуального представництва є засобом, за допомогою якого норми інституту процесуального представництва втілюються у життя; 3) інститут процесуального представництва, будучи засобом правового регулювання відповідних правовідносин, набуває своєї правореалізації, у тому числі, у формі процесуальної діяльності суб'єктів цих правовідносин.

Представництво у цивільному процесі – це окремий правовий інститут цивільного процесуального права, що є упорядкованою сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають між представником і судом, представником і особою, представництво інтересів якої здійснюється, а також цією особою і судом під час здійснення правосуддя у цивільних справах.

Виокремлено критерії поділу процесуального представництва на види: 1) цивільний процесуальний правовий статус особи, представництво інтересів якої здійснюється (процесуальне представництво позивача; процесуальне представництво відповідача; процесуальне представництво третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору; процесуальне представництво третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору; процесуальне представництво органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб); 2) юридична природа особи, представництво інтересів якої здійснюється (процесуальне представництво фізичних осіб, юридичних осіб, держави, територіальної громади тощо); 3) підстава виникнення процесуального представництва (договірне і законне процесуальне представництво).

У підрозділі 5.2 «*Цивільний процесуальний правовий статус представника сторони, третьої особи, органу та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб*» досліджено юридичну природу та зміст

цивільного процесуального правового статусу представника сторони, третьої особи, органу та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

При цьому визначено: особливістю цивільного процесуального правового статусу представника є те, що такий статус виникає як з моменту відкриття провадження у справі, якщо сторона, третя особа, орган та особа, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, ініціює відкриття позовного провадження у цивільній справі через представника, або в інший процесуальний термін, якщо процесуальний представник вступає (залучається) в уже відкрите провадження у цивільній справі.

Виокремлено випадки, коли цивільний процесуальний правовий статус процесуального представника може припинитися достроково, до ухвалення судового рішення (наприклад, закінчення строку довіреності, скасування довіреності особою, яка її видала).

Особливістю змісту спеціального цивільного процесуального правового статусу процесуального представника є відсутність у його складі спеціальних юридичних цивільних процесуальних обов'язків. Натомість, його формують: 1) спеціальні суб'єктивні цивільні процесуальні права: а) вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа; б) доручати ведення справи в суді іншим особам; 2) спеціальний законний цивільний процесуальний інтерес, який виявляється в індивідуалізованому прагненні представника домогтися бажаного процесуального результату для особи, інтереси якої він представляє.

У підрозділі 5.3 «Особливості процесуального правонаступництва» визначено, що процесуальне правонаступництво – це заміна сторони або третьої особи (правопопередника) іншою особою (правонаступником) у зв'язку із вибуттям із цивільного процесу на будь-якій його стадії суб'єкта спірного або встановленого рішенням суду правовідношення, за якої до правонаступника переходять усі цивільні процесуальні права та обов'язки правопопередника і він продовжує його участь у цивільній справі.

Обґрунтовано, що на відміну від інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин для процесуального правонаступника не властива наявність самостійного цивільного процесуального правового статусу. Вступаючи у цивільну справу позовного провадження у порядку процесуального правонаступництва, фізичні та юридичні особи, держава, а також інші учасники правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, наділяються як загальними, так і спеціальними цивільними процесуальними правами та обов'язками тієї сторони або третьої особи, правонаступниками якої вони є, а також мають їх законний цивільний процесуальний інтерес. Таким чином, у них виникає, відповідно, цивільний процесуальний правовий статус сторони або третьої особи, тому мову про їх самостійний цивільний процесуальний правовий статус вести не можна.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у розробленні теоретичних основ і засад практичної реалізації інституту цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України. Поряд із тими положеннями, які відображені у науковій новизні та основному змісті автореферату, вагомими науковими результатами роботи є також такі положення.

1. Поряд із особами, які беруть участь у справах позовного провадження, доцільно виокремити самостійну групу учасників позовного провадження – осіб, які беруть участь у забезпеченні доказів або позову до відкриття позовного провадження у справі. До цієї групи слід віднести: а) заявника – особу, яка подає (від імені якої подають) до суду заяву про забезпечення доказів (позову) до подання позовної заяви; б) особу, стосовно якої вживаються заходи забезпечення доказів (позову); в) представників заявника та особи, стосовно якої вживаються заходи забезпечення доказів (позову); г) заінтересованих осіб (наприклад, тих, у яких знаходиться майно, щодо якого вживаються відповідні заходи).

2. Учасниками цивільного процесу, для яких є властивою виключно опосередкована цивільна процесуальна дієздатність, є: а) недієздатні фізичні особи; б) фізичні особи, цивільна дієздатність яких обмежена, у справах, що виникають з відносин, у яких вони не беруть особистої участі, якщо інше не встановлено законом; в) фізичні особи, які визнані безвісно відсутніми; г) спадкоємці особи, яка померла або оголошена померлою, якщо спадщина ще ніким не прийнята.

3. При об'єднанні в одне провадження однорідних позовних вимог на підставі спільності предмета позову, зумовленого нерозривним зв'язком позовних вимог між собою або взаємозалежністю у їх вирішенні, процесуальна співучасть виникає завжди при множинності позивачів та (або) відповідачів, оскільки зазначені юридичні факти неодмінно мають своєю передумовою дотримання однієї з умов, за яких вона допускається, визначених у ч. 2 ст. 32 ЦПК України. При цьому однорідність вимог не завжди має своєю передумовою саме однорідність матеріальних прав та обов'язків позивачів і відповідачів: за умови однорідності вимог при їх об'єднанні судом в одне провадження процесуальна співучасть може виникнути й за інших умов (якщо предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів; якщо права та обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави).

4. Ініціатива суду щодо залучення до участі у справі співвідповідача (співвідповідачів) може бути реалізована у випадках, коли участь співвідповідача є необхідною з точки зору повноти дослідження обставин справи, зокрема, якщо: а) позивач заявив клопотання про заміну первісного відповідача належним відповідачем, в результаті розгляду якого в порядку ст. 168 ЦПК України суд не

переконався в тому, що первісний відповідач не має відповідати за пред'явленим позовом (ч. 1 ст. 33 ЦПК України); б) об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовом одного й того самого позивача до різних відповідачів (ч. 1 ст. 126 ЦПК України).

5. Недієздатність особи не виключає факту ймовірної приналежності саме їй юридичних обов'язків, щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення. При цьому залучення до участі у справі законного представника недієздатної особи зовсім не означає її заміни. Беручи участь у цивільному процесі, недієздатна фізична особа залежно від юридичної природи спірних матеріальних правовідносин, учасником яких вона є, може бути наділеною цивільним процесуальним правовим статусом належного відповідача, у тому числі співвідповідача, а також може бути неналежним відповідачем.

6. Предмет і підстава позову позивача та третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть як збігатися, так і бути різними. Тотожність (або відмінність) предмета та підстави позову зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин залежить від спрямованості матеріально-правової вимоги третьої особи стосовно однієї або обох сторін цивільної справи, а також визначається відповідністю підстави позову позивача та третьої особи дійсним обставинам справи.

7. Позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, може бути пред'явлений і спрямований як до позивача та відповідача окремо, так і до обох сторін разом. При цьому позов, пред'явлений виключно до відповідача, не завжди буде спрямований і проти позивача. Через різну юридичну природу підстав позову позивача та позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, позовні вимоги останньої можуть мати індивідуальну, виключну спрямованість тільки до відповідача.

8. Ініціаторами здійснення заміни сторони або третьої особи на підставі ч. 1 ст. 37 ЦПК України можуть бути виключно: а) суд (ч. 1 ст. 37 ЦПК України); б) особи, які беруть участь у справі (частини 1, 2 ст. 11 ЦПК України); в) правонаступник сторони або третьої особи; г) державний виконавець (з власної ініціативи чи за заявою сторони) або сама заінтересована сторона, якщо правонаступництво має місце на стадії виконавчого провадження (ст. 378 ЦПК України, ч. 5 ст. 8 Закону України «Про виконавче провадження»).

9. Співвідношення понять «процесуальна діяльність», «правовідносини» та «правовий інститут» у контексті формулювання дефініції процесуального представництва виявляється у тому, що процесуальна діяльність, яка здійснюється представником, є однією з форм правореалізації змісту правовідносин процесуального представництва, котрі, у свою чергу, є предметом правового регулювання відповідного процесуального інституту.

10. З метою оптимізації цивільного процесуального законодавства України у контексті цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, необхідно внести зміни до таких правових норм:

ст. 27, ч. 1 ст. 27-1, ч. 1 ст. 28, ч. 1 ст. 29, ч. 2 ст. 30, ч. 2 ст. 31, ч. 1 ст. 33, ч. 2 ст. 34, ч. 4 ст. 35, ч. 3 ст. 38, ч. 4 ст. 39, ч. 4 ст. 42, ч. 4 ст. 43, ч. 1 ст. 46, п. 2 ч. 3 ст. 121, ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 2 ст. 127, п. 1 ч. 1 ст. 207, ч. 1 ст. 292, ч. 2 ст. 232, 367 ЦПК України, п. 2 ч. 1 ст. 5, ст. 36-1, назви гл. 3 Закону України «Про прокуратуру».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : [моногр.] / Світлана Сергіївна Бичкова. – К. : Атіка, 2011. – 420 с.

(Притика Ю. Д. Рецензія на монографію С. С. Бичкової «Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження» / Ю. Д. Притика // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8 (188). – С. 160–161.)

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Бичкова С. Представництво інтересів заявника у справах про надання права на шлюб / С. Бичкова, Т. Федосєєва // Право України. – 2008. – № 6. – С. 94–99.

2. Бичкова С. С. Участь у справах наказного провадження органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи й інтереси інших осіб / С. С. Бичкова // Правове регулювання економіки. – 2008. – № 8. – С. 43–51.

3. Бичкова С. С. Визначення складу осіб, які беруть участь у деяких справах, що можуть розглядатися в порядку окремого провадження / С. С. Бичкова // Приватне право і підприємництво. – Вип. 8. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 89–93.

4. Бичкова С. С. Щодо моменту набуття процесуального статусу особами, які беруть участь у справі / С. С. Бичкова // Кримський юридичний вісник. – 2009. – № 2 (6). – С. 51–57.

5. Бичкова С. С. Треті особи у цивільному процесі України: поняття, ознаки і види / С. С. Бичкова // Приватне право і підприємництво. – Вип. 9. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2010. – С. 75–78.

6. Бичкова С. С. Подання висновків на виконання своїх повноважень як форма участі у цивільному процесі органів державної влади та органів місцевого самоврядування / С. С. Бичкова // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 2 (14). – С. 24–29.

7. Бичкова С. С. Цивільна процесуальна дієздатність осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Часопис Київського університету права. – К., 2010. – № 3. – С. 122–126.

8. Бичкова С. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави у справах позовного провадження / С. Бичкова // Вісник прокуратури. – 2010. – № 10 (112). – С. 103–109.

9. Бичкова С. С. Подання позовної заяви та участь у цивільних справах як форма участі у позовному провадженні органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб / С. С. Бичкова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Вип. 3. – Луганськ, 2010. – С. 113–123.

10. Бичкова С. С. Загальні суб'єктивні процесуальні права осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Л. : Львів. ДУВС, 2010. – Вип. 3. – С. 119–127.

11. Бичкова С. С. Обов'язки сторін у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Л. : Львів. ДУВС, 2010. – Вип. 4. – С. 129–139.

12. Бичкова С. С. Визначення неналежної сторони у цивільному процесі України / С. С. Бичкова // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 75–80 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bccccru.pdf>.

13. Бичкова С. С. Право відповідача на визнання позову: цивільний процесуальний аспект / С. С. Бичкова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Х., 2010. – № 3 (50). – С. 268–277.

14. Бичкова С. С. Окремі аспекти процесуального правонаступництва / С. С. Бичкова // Право і Безпека. – 2010. – № 3 (35). – С. 224–228.

15. Бичкова С. С. Цивільна процесуальна характеристика окремих розпорядчих прав позивача / С. С. Бичкова // Актуальні проблеми політики. – О., 2010. – Вип. 40. – С. 183–191.

16. Бичкова С. С. Юридична природа права позивача на відмову від позову у цивільному процесі України / С. С. Бичкова // Судова апеляція. – 2010. – № 3 (20). – С. 83–87.

17. Бичкова С. С. Структурні елементи та види цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – Донецьк, 2010. – № 3 (42). – С. 218–223.

18. Бичкова С. С. Поняття та ознаки осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2010. – № 6 (73). – С. 197–205.

19. Бичкова С. С. Цивільна процесуальна правосуб'єктність осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 2. – С. 96–99.

20. Бичкова С. С. Процесуальне правонаступництво: поняття і передумови виникнення / С. С. Бичкова // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право». – 2010. – № 2 (5). – С. 102–107.

21. Бичкова С. С. Процесуальні умови заміни первісного відповідача належним / С. С. Бичкова // Кримський юридичний вісник. – 2010. – № 3 (10). – Ч. 1. – С. 38–45.

22. Бичкова С. С. Визначення юридичної природи процесуальної співучасті / С. С. Бичкова. // Держава та регіони. Серія: Право. – 2010. – № 4. – С. 155–160.

23. Бичкова С. С. Класифікація цивільної процесуальної співучасті / С. С. Бичкова // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1 (74). – С. 33–42.

24. Бичкова С. Особливості цивільної процесуальної правосуб'єктності іноземних осіб в Україні / С. Бичкова, Н. Чучкова // Право України. – 2011. – № 2. – С. 217–222.

25. Бичкова С. С. Юридична природа цивільного процесуального правового статусу осіб / С. С. Бичкова // Приватне право і підприємництво. – Вип. 10. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – С. 91–95.

Статті у наукових фахових виданнях інших країн

1. Бычкова С. Проблемные аспекты определения круга лиц, участвующих в делах приказного производства: опыт законодательства Украины / С. Бычкова // Закон и жизнь : межд. науч.-практ. прав. журнал. – 2009. – № 4 (209). – С. 51–55. – (Видання акредитовано Національною радою з акредитації та атестації Республіки Молдова).

2. Бычкова С. С. Понятие и элементы гражданского процессуального правового статуса (на примере законодательства Украины) / С. С. Бычкова // Актуальные проблемы современности. Серия «Юриспруденция» : межд. науч. журнал. – Караганда : Болашак-Баспа, 2010. – № 9 (59). – С. 65–71. – (Журнал включено до переліку наукових видань, рекомендованих для публікації основних наукових результатів дисертації рішенням Комітету з надзору та атестації у сфері освіти і науки МОН Республіки Казахстан).

Опубліковані тези виступів, статті, у яких додатково відображено наукові результати дисертації

1. Бичкова С. С. Порівняльна характеристика договорів доручення і комісії за ЦК України / С. С. Бичкова // Запорізькі правові читання : тези доп. щоріч. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 18–19 травня 2006 р.). – Запоріжжя, 2006. – С. 212–213.

2. Бичкова С. С. Окремі аспекти участі спеціаліста у цивільному процесі України / С. С. Бичкова // Актуальні проблеми цивільного права та цивільного процесу : зб. доп. та тез повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 26 жовтня 2007 р.) / [редкол. С. Г. Кузьменко, О. І. Антонюк]. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2007. – С. 206–210.

3. Бичкова С. С. До проблеми визначення складу осіб, які беруть участь у деяких справах окремого провадження / С. С. Бичкова // Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України : зб. доп. та тез повідомл. учасн. цивільно-правової секції всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 14 листопада 2008 р.) / [редкол. С. Г. Кузьменко, О. І. Антонюк]. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. – С. 59–62.

4. Бичкова С. С. Особи, які беруть участь у справах наказного провадження / С. С. Бичкова // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Олуйка. – Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2008. – С. 23–28.

5. Бичкова С. С. Порядок розгляду питань допомоги сім'ям загиблих внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру / С. С. Бичкова, Т. Р. Федосєєва // Правничий вісник Університету «Крок». – К., 2009. – Вип. 4. – С. 10–16.

6. Бичкова С. С. Сучасні тенденції розвитку інституту представництва юридичних осіб / С. С. Бичкова // Збірник матеріалів щорічних традиційних засідань круглого столу з актуальних питань права інтелектуальної власності. – К. : КНУВС, 2009. – С. 34–37.

7. Бичкова С. С. Щодо моменту набуття правового статусу інших учасників цивільного процесу / С. С. Бичкова // Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку (м. Київ, 22–23 травня 2009 р.) : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф. «Методологія частного права: современное состояние и перспективы развития» / [редкол. : О. Д. Крупчан, Н. С. Кузнецова, Я. М. Шевченко та ін.]. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 195–198.

8. Bychkova S. Selected Aspects of List of the Persons Who Participate Matters of Lawsuit Realization (Based on the legislation of Ukraine) / Svitlana Bychkova // Karlovarská právní revue : Recenzovaný časopis se zaměřením na právní vědu a praxi, kriminalistiku a forenzní disciplíny. – 2010. – № 3. – S. 78–84.

9. Бичкова С. С. Юридична природа участі неналежної сторони у цивільному процесі в контексті оптимізації національного законодавства / С. С. Бичкова // Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи : зб. наук. матеріалів круглого столу (с. Залізний Порт, Херсонська обл., 28–29 травня 2010 р.) / за заг. ред. О. Д. Крупчана, В. І. Бобрика. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – С. 49–51.

10. Бичкова С. С. Щодо визначення сторін цивільної справи / С. С. Бичкова // Теорія і практика сучасного права : зб. матеріалів конф. (м. Херсон, 29 жовтня 2010 р.). – Херсон : Айлант, 2010. – Т. 2. – С. 76–79.

11. Бичкова С. С. Зустрічний позов як цивільна процесуальна форма захисту інтересів відповідача / С. С. Бичкова // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 10 (122). – С. 41–44.

12. Бичкова С. С. Поняття представництва у цивільному процесі / С. С. Бичкова // Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність : зб. наук. праць першої міжнар. наук.-практ. конф. вчених-процесуалістів, практиків, асп., здобувачів і студ. (м. Київ, 25–26 листопада 2010 р.). – К., 2010. – С. 133–136.

13. Бычкова С. С. Классификация гражданской дееспособности лиц, участвующих в делах искового производства / С. С. Бычкова // Наследие батыра – родник идеологии страны : материалы междунар. науч.-теорет. конф., посвящ. 100-летию Б. Момышулы (г. Шымкент, Республика Казахстан, 26 ноября 2010 г.). – Шымкент : Аскаралы, 2010. – С. 326–328.

14. Бычкова С. С. Относительно определения истца и ответчика в гражданском процессе Украины / С. С. Бычкова // Республика Казахстан – независимое демократическое государство : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию принятия Декларации о государственном суверенитете КазССР и 15-летию Конституции Республики Казахстан (г. Караганда, Республика Казахстан, 26–27 ноября 2010 г.). – Караганда : Изд-во КарГУ, 2010. – С. 230–232.

15. Бичкова С. С. Види представництва у цивільному процесі України / С. С. Бичкова // Актуальні проблеми юридичної науки – 2010 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 листопада 2010 р.) : у 2 ч. / за заг. ред. В. К. Матвійчука, Ю. В. Нікітіна, Н. Б. Болотіної. – Ч. 1. – К. : Нац. акад. упр., 2011. – С. 272–274.

16. Бычкова С. С. Методология определения наименования третьих лиц, заявляющих самостоятельные требования относительно предмета спора / С. С. Бычкова // Научные труды. Российская академия юридических наук. – Вып. 11 : В 2-х т. – Т. 2. – М. : ООО «Издательство «Юрист», 2011. – С. 48–51.

17. Бичкова С. С. Цивільна процесуальна правоздатність фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С. С. Бичкова // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 66–72.

18. Бичкова С. С. Передумови виникнення і здійснення цивільних процесуальних прав та обов'язків іноземних осіб в Україні / С. С. Бичкова, Н. О. Чучкова // Судова практика. – 2011. – № 3. – С. 18–23.

19. Бичкова С. С. Чи можлива участь третіх осіб у виконавчому провадженні? / Світлана Сергіївна Бичкова // Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів : зб. наук. праць за результатами Другої наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 4 березня 2011 р.). – Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2011. – С. 97–100.

20. Бичкова С. С. Визначення складу осіб, які беруть участь у справах окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин / С. С. Бичкова, Г. В. Чурпіта // Юридична наука : наук. юрид. журнал. – 2011. – № 4–5. – С. 57–62.

21. Бичкова С. С. Особливості здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав малолітніми і неповнолітніми особами / Світлана Сергіївна Бичкова // Актуальні проблеми цивільного права : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків,

13–14 травня 2011 р.). – Х., 2011. – С. 86–89 [Електронний ресурс]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Назва з титул. екрану.

22. Бичкова С. С. Окремі аспекти реалізації позивачем права змінити підставу або предмет позову (у контексті оптимізації цивільного процесуального законодавства України) / Світлана Сергіївна Бичкова // Оптимізація цивільного та цивільно-процесуального законодавства України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 вересня 2011 р.). – К. : НАВС, 2011. – С. 22–24.

Підручники, навчальні посібники, науково-практичні коментарі

1. Бичкова С. С. Договір доручення / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільне право України. Особлива частина. Договірні зобов'язання : [навч. посіб.] / [І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, І. А. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – С. 253–260.

2. Бичкова С. С. Поняття і види цивільного судочинства / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільне процесуальне право України : [навч. посіб.] / [І. О. Безлюдько, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2006. – С. 25–27.

3. Бичкова С. С. Договір доручення / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : [підруч.] / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : КНТ, 2006. – С. 297–304.

4. Бичкова С. С. Поняття і види цивільного судочинства / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільне процесуальне право України : [навч. посіб.] / [С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, І. О. Ізарова та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 25–27.

5. Бичкова С. С. Загальні засади цивільного процесуального права України / Світлана Сергіївна Бичкова // Правознавство : [підруч.] / [А. І. Берлач, С. С. Бичкова, Д. О. Карпенко та ін.] ; відп. ред. А. Ю. Олійник. – К. : Правова єдність, 2008. – С. 465–471.

6. Бичкова С. С. Договір доручення / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : [підруч.] / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-е вид., змін. та допов.]. – К. : КНТ, 2008. – С. 297–304.

7. Бичкова С. С. Особи, які беруть участь у справі / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2008. – С. 52–121.

8. Бычкова С. С. Общие основы гражданского процессуального права Украины / Светлана Сергеевна Бычкова // Правоведение : [учеб.] / [А. И. Берлач, С. С. Бычкова, Д. А. Карпенко и др.] ; отв. ред. А. Е. Олейник. – К. : Правова єдність, 2008. – С. 507–514.

9. Бичкова С. С. Загальні засади цивільного процесуального права України / Світлана Сергіївна Бичкова // Правознавство : [підруч.] / [А. І. Берлач, С. С. Бичкова, Д. О. Карпенко та ін.] ; відп. ред. А. Ю. Олійник. – [2-е вид., допов.]. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 465–471.

10. Бичкова С. С. Поняття і види цивільного судочинства. Сторони у цивільному процесі. Треті особи у цивільному процесі. Процесуальне правонаступництво. Представництво у цивільному процесі. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільне процесуальне право України : [підруч.] / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – С. 54–57; 77–135.

11. Бичкова С. С. Особи, які беруть участь у справі / Світлана Сергіївна Бичкова // Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2010. – С. 54–131.

АНОТАЦІЯ

Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2011.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Розглянуто проблеми поняття, юридичної природи, структури, передумови виникнення та класифікації цивільного процесуального правового статусу зазначеної групи учасників цивільного процесу.

Детально досліджені цивільні процесуальні правові статуси кожної з осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Виокремлені особливості їх цивільної процесуальної правосуб'єктності як передумови виникнення відповідного цивільного процесуального правового статусу. Визначено специфіку елементів змісту цивільних процесуальних правових статусів осіб, які беруть участь у справах позовного провадження.

Ключові слова: цивільний процесуальний правовий статус; особи, які беруть участь у справах позовного провадження; цивільна процесуальна правосуб'єктність; суб'єктивне цивільне процесуальне право; юридичний цивільний процесуальний обов'язок; законний цивільний процесуальний інтерес; сторони; треті особи; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; процесуальні представники.

АННОТАЦИЯ

Бычкова С. С. Гражданский процессуальный правовой статус лиц, участвующих в делах искового производства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого Национальной академии наук Украины, Киев, 2011.

Диссертация является комплексным научным исследованием гражданского процессуального правового статуса лиц, участвующих в делах искового производства.

Сформулировано понятие и определен круг лиц, участвующих в делах искового производства, выделены признаки указанной группы участников гражданского процесса. Установлено, что лица, участвующие в делах искового производства, – это наделенные самостоятельной юридической заинтересованностью, направленной на разрешение материально-правового спора между сторонами, субъекты гражданских процессуальных правоотношений, которые, реализуя принцип состязательности гражданского судопроизводства, осуществляют в суде определенные процессуальные действия, защищая в порядке искового производства принадлежащие им права, свободы и интересы или в случаях, установленных законом, права, свободы и интересы других лиц.

На основе анализа категории правового статуса в общетеоретическом понимании с учетом особенностей отрасли гражданского процессуального права сформулировано понятие гражданского процессуального правового статуса как совокупности закрепленных в гражданском процессуальном законодательстве субъективных гражданских процессуальных прав, юридических гражданских процессуальных обязанностей и законных гражданских процессуальных интересов. Исследованы элементы гражданского процессуального правового статуса, а также установлено, что гражданская процессуальная правосубъектность является предпосылкой его возникновения.

Определена юридическая природа гражданской процессуальной правосубъектности, охарактеризованы ее составляющие (гражданская процессуальная правоспособность и гражданская процессуальная дееспособность). Обоснована целесообразность классификации гражданской процессуальной правоспособности по кругу лиц, ею наделенных, – на общую и специальную; а также деление гражданской процессуальной дееспособности по способу осуществления гражданских процессуальных прав и исполнения гражданских процессуальных обязанностей – на непосредственную и опосредованную.

Дана общая характеристика гражданскому процессуальному правовому статусу лиц, участвующих в делах искового производства, в пределах которой проведена классификация указанного правового статуса по характеру

принадлежащих лицу гражданских процессуальных прав, обязанностей и интересов – на общий и специальный.

Выделены особенности гражданского процессуального правового статуса сторон как основных участников гражданских дел искового производства. Определено, что гражданский процессуальный правовой статус стороны возникает у участников правоотношений, дела по поводу которых рассматриваются в порядке искового производства, с момента открытия производства по делу. Такой статус характеризуется особенностями реализации отдельных элементов своего содержания. Исследована юридическая природа процессуального соучастия, выделены особенности гражданского процессуального правового статуса процессуального соучастника. Доказано, что у ненадлежащего ответчика не возникает гражданского процессуального правового статуса.

Определено понятие, а также обоснованы критерии для классификации третьих лиц в гражданском процессе. Выделены особенности возникновения и содержания их гражданского процессуального правового статуса. Установлено, что особенностью гражданского процессуального правового статуса третьих лиц, не заявляющих самостоятельных требований относительно предмета спора, является наличие специальных форм их законного гражданского процессуального интереса.

Проанализирован состав и выделены формы участия в гражданском процессе органов и лиц, которым законом предоставлено право защищать права, свободы и интересы других лиц. Установлена зависимость между формой участия в гражданском процессе определенных законом органов и лиц и особенностями их гражданского процессуального правового статуса.

Исследована юридическая природа процессуального представительства. Сформулировано понятие, выделены признаки и критерии деления процессуального представительства на виды. Определены моменты возникновения и прекращения гражданского процессуального правового статуса процессуального представителя, а также особенности его содержания.

Определены особенности процессуального правопреемства. Сделан вывод о том, что у процессуального правопреемника стороны или третьего лица не возникает самостоятельного гражданского процессуального правового статуса.

В выводах обобщены результаты научного исследования, сформулированы основные понятия, теоретические и практические положения, а также изложены предложения по усовершенствованию гражданского процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: гражданский процессуальный правовой статус; лица, участвующие в делах искового производства; гражданская процессуальная правосубъектность; субъективное гражданское процессуальное право; юридическая гражданская процессуальная обязанность; законный гражданский процессуальный интерес; стороны; третьи лица; органы и лица, которым законом предоставлено право защищать права, свободы и интересы других лиц; процессуальные представители.

SUMMARY

Bychkova S. S. The Civil Procedure legal status of persons, involved in the case of a limitation proceeding. – *Manuscript copyright.*

The dissertation is for obtaining the scientific degree Doctor of Law in the specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure, family law, private international law. – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Ukrainian Academy of Sciences, Kyiv, 2011.

The dissertation is a comprehensive scientific research of civil procedural legal status of persons involved in the case of limitation proceedings. There are discusses the problems of concept, legal nature, structure, classification and conditions of civil procedural legal status of this group of civil process.

Special attention is given to the establishment of the persons involved in the case of a limitation proceeding. The features of their civil procedural legal predictors of appropriate civil procedural legal status were outlined. The specific features of special content elements of civil procedural legal status of persons participating in proceedings for limitation were determined.

Keywords: civil procedural legal status; persons involved in the case of a limitation proceeding; civil procedural legal; subjective civil procedural law; legal obligation of Civil Procedure; Civil Procedure legitimate interest; parties; third parties; bodies and persons who legally have the right to protect the rights, freedoms and interests of others; representatives.